

Документ подписан простой электронной подписью

Информация о владельце:

ФИО: Ганеев Винер Валиахметович

Должность: и.о. директора

Дата подписания: 14.01.2021 15:51:21

Уникальный программный ключ:

1e14b868131b14b9b974d5e42b9b174d67642b61945065d14bac91c63f4148e

МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ
БИРСКИЙ ФИЛИАЛ ФЕДЕРАЛЬНОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО БЮДЖЕТНОГО
ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО УЧРЕЖДЕНИЯ ВЫСШЕГО ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО
ОБРАЗОВАНИЯ

«БАШКИРСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ»

УТВЕРЖДАЮ

Директор БФ БашГУ

_____ проф. С.М. Усманов
«____» _____ 2015г.

Программа принята на заседании
кафедры башкирской, татарской
и марийской филологии

зав. кафедрой

Карамова А.А.

«9» сентября 2015г.

Программа
вступительного экзамена по марийской филологии
по направлению 050100.62 «Педагогическое образование»
(профиль «Родной язык и литература», заочное отделение)

Бирск
2015

ОСНОВНЫЕ ПОЛОЖЕНИЯ

Прием на марийское (заочное) отделение в Бирский филиал Башкирского государственного университета осуществляется на конкурсной основе по результатам вступительных испытаний. Вступительные испытания проводятся в форме письменного экзамена (теста)

Назначение экзаменационной работы – оценить общеобразовательную подготовку по марийскому языку и литературе для зачисления на заочное отделение.

Контрольно-измерительные материалы составлены на базе обязательного минимума содержания среднего (полного) общего образования.

Программа содержит перечень основных тем, рекомендуемых для подготовки к вступительным испытаниям по дисциплине «Марийский язык и литература»

В программе представлены демонстрационный вариант экзаменационного билета (теста), система оценки экзаменационных работ (тестов).

I. ОСНОВНЫЕ РАЗДЕЛЫ ПО ДИСЦИПЛИНЕ МАРИЙСКИЙ ЯЗЫК ДЛЯ ПОДГОТОВКИ К ВСТУПИТЕЛЬНЫМ ИСПЫТАНИЯМ ТУНАЛТЫШ УЖАШ

"Кызытсе марий йылме" предмет, тудын содержанияже да задачиже-влак. Моло йылме наука дене тудын кылже.

Кугезе финн-угор йылме ешыште марий йылмын верже. Кызытсе финн-угор йылме-влак. Вес генеалогический системыш пуреш йылме-влак (индоиран, болгар, чуваш, татар, эрвел славян, руш) дене кылже.

ФОНЕТИКЕ

Фонетикын предметше. Вес дисциплина да тыгак йылме наукын моло ужашыже-влак (графика, орфографий, лексикологий, морфологий да синтаксис) дене фонетикын кылже.

Ойлымо йӱк - йылмын тун единицыже. Ойлымо йӱкым акустически, ышталтме да кучылталтме шот дене лончылымаш. Йӱк да фонема, фонетика да фонологий, исторический фонетика да диахронический фонологий.

ОРФОЭПИЙ

Орфоэпий нерген умылымаш. Марий орфоэпийын шочмыжо да виянме корныжо. Фонетический закономерность негызеш чоналтше орфоэпический норма-влак. Морко-шернур говор - кутырымо нормын тун энергышыже. Кутырымо нормын кулешлыкше.

ГРАФИКА ДЕН ОРФОГРАФИЙ

Алфавит нерген умылымаш. Марий алфавитын буква чотшо. Буква ден йӱк-влакын кылдалтмышт, нунын коклаше ойыртм. Графикын тун палыже-влак. Марий графикын ойыртмже. Гласный ден согласный йӱкым палемдымаш. Согласный-шамычын пушкыдылыкштым ончыктымаш.

[й] йӱкым палемдымаш, йотированный буква-влакын рольшт. Графикын транскрипций деч ойыртмже.

Орфографий нерген умылымаш. Марий орфографийын принципше-влак: фонетический, морфологический да традиционный. Мут-влакым пырля, дефис да посна возымаш.

ЛЕКСИКОЛОГИЙ

Лексикологийын предметше. Лексикологийын ужашыже-влак: семасиологий, ономасиологий, ономастика, этимологий, фразеологий, лексикографий. Мут – лексический да грамматический единица. Мутын значенийже: ик(те) да шуко значения лиймыже (моносемий ден полисемий). Вияш да вончештарыме значений-влак.

МУТ ЫШТАЛТМАШ

Мут ышталтмаш – йылме наукын посна ужашыже. Морфема нерген умылымаш. Омоним, вариантан, синоним, ик значения да шуко значения морфема-влак. Морфемын турло тушкаже. Морфема-влакын агглютинативный койышан улмышт.

Непроизводный да производный муттун. Производный да производящий (шомак ыштыше) муттун. Шомак вашталтыме муттун. Марий мутын мучашыже нерген проблема.

Суффикс нерген умылымаш.

Мутым состав дене лончылымаш.

Мут ышталтым лончылымаш.

МОРФОЛОГИЙ

Морфологий – грамматикын мут вашталтыме нерген ужашыже. Мутын лексический да грамматический значенийже. Грамматический форма да грамматический категорий. Грамматический значенийым каласыме тун йон- влак.

Ойлымаш ужаш-влак – мут-шамычын тун лексико-грамматический разрядышт. Ойлымаш ушажын ойыртемалтыме палыже. Знаменательный да служебный шомак-влак. Ик ойлымаш ужашын весыш вончымыжо, ик ойлымаш ужаш олмеш весын кучылталтымыже. Марий лингвистический пашалаште ойлымаш ужаш да тудын чотшо нерген йодыш.

СИНТАКСИС

Синтаксис нерген умылымаш. Йылме системаште синтаксисын верже. Синтаксический единица-влак, нунын грамматический значенийышт.

Марий йылме синтаксисым шымлыме историй.

Муткылдыш (мут сочетаний) нерген умылымаш. Муткылдышым шымлыме йодыш. Муткылдышын мут да предложений деч ойыртмемже. Предикативан да предикативдыме муткылдыш.

Предложений нерген умылымаш. Предложений – коммуникативный единица. Предложенийын тун ойыртмемже (предикативность да модальность). Предложенийым кошартен каласымаште интонацийын сомылжо. Предложенийыште мут-влакын кылдалтымышт: сочинений да подчинений, предикативный кыл, пелепредикативный кыл, согласований, ешарен рашемдыше да ешарен ушышо кыл. Предикативный тун-влакын чотышт дене предложенийын турло лиймыже (простой да сложный).

II. ОСНОВНЫЕ РАЗДЕЛЫ ПО ДИСЦИПЛИНЕ МАРИЙСКАЯ ЛИТЕРАТУРА ДЛЯ ПОДГОТОВКИ К ВСТУПИТЕЛЬНЫМ ИСПЫТАНИЯМ МАРИЙ ЛИТЕРАТУР НЕРГЕН ТИЧМАШ ОЙ

Марий литератур – финн-угор ешыш пурешо шкешотан сылнымут. Тудын тениямбал литератур радамаште верже. Литературын илышым, тениям умылаш полшымыжо, айдемын эстетике шижмашыжым пойдарымыже.

МАРИЙ ИСТОРИКО-ЛИТЕРАТУРНЫЙ ПРОЦЕСС

Марий сылнымутан литератур иланымаште религий, краеведений да этнографий сынан литературы надырже. Сылнымутын виян толмо корныштыжо просветительский движенийын суапше (Г. Кармазин, В. Васильев).1907-1913 ийлаште лектын шогышо «Марла календарын» надырже.

С. Чавайнын, Г. Микайын, Н. Мухинын октябрь революций деч ончычсо сылнымут пашашт. Тиде пагытыште марий сылнымутын шке калык историй да традицийлан энэртымыже. (С.Чавайнын «Кугезе кочай», «Кугу тумо», «Патыр-влак» почеламутшо-влак, «Йыланда» ойлымашыже, Ф. Егоровын «Элнет», «Пенчер», Т. Ефремовын «Кесслезе Тотара» балладышт).

30-шо ийла – марий литератур виянмаште у йыжын. Сылнымутын у жанр-влак дене пойдаралтымыже, тематика шотышто весеммыже. Социализм чоным пагытым чапландарымыже, илышыште каен шогышо вашталтыш-влакым, у геройым ончык лукмыжо, историко-революционный темым у кешкытыш нолталмыже. Сылнымутыш у вий толмаш (Олык Ипай, Я. Ялкайн, Шадт Булат, Пет Першут, Д. Орай, А. Эрыкан да молат).

Сергей Чавайнын илыш да творчестве корныжо. «Элнет» роман – илышын шуко могырым кумдан ончыктышо эпический сынан автобиографий элементар роман. Романын рѣд° проблемыже-влак. Социальный ден бытовой йодыш-влакым иктыш чумырен сѣретлымаш. Конфликт-влакым класс кучедалме сѣрет негызеш чонымаш. Романын композицийже, сылнылык ойыртемже, калык ойпогын верже.

М. Шкетанын илыш да творчестве корныжо. «Эренер» - кумда планан социально-психологический роман. Писательын 20-шо ийласе марий ял илыш пуламырым чын да келгын ончыктымжо. Тѣн герой Эвай П°тырын шкешотан образшын кок лончан улмыжо. Романын чоналтме да сылнылык ойыртемже, авторын моло калык литератур традицийлан энертымжо. Произведенийым критик да литературовед-влакын аклымышт.

Н.В. Игнатьев – марий сылнымутан литературлан негызым пыштыше кокла гыч иктыже. Тудын илыш да сылнымут паша корныжо. «Вурс мардеж» – марий сылнымутан литературышто автобиографический сынан икымше роман. Писательын шочмо сылнымут да руш литератур традицийлан э—ертымже, уым кычалмыже. Романыште граждан сар, ял озанлыкым нѣлтымѣ, у илышым чо—ымо с—рет-влак. Петр Ефимовын, Василий Петровын, Сомок Яконын да моло у е—ын образышт. Романын поэтикиже, сылнылык т—лшѣ.

Олык Ипайын илыш да творчестве корныжо. Поэтын марий поэзийым жанр да формо, теме да идей шотышто пойдарымыже, марий почеламут чонымо й°ным уэмдымыже. Силлабо-тоникым пенгыдемдымыже. Поэме жанырым вияндымаште кугу надырже. Олык Ипайын классический формо-влакын (сонет, октава, триолет, терцина) кучылтмыжо. Авторын чумыр совет литератур, марий литератур да калык поэзий традицийым иктыш ушымо мастарлыкше.

Шабдар Осыпын илыш да творчестве корныжо. «Ўдырамаш корно» автобиографий сынан, лирический шѣлышан социально-психологический роман. Произведенийым возымо да савыктыме историй. Тудын тѣн темыже да идейже. Писательын марий ял илыш радамым, ѣдырамашын тушто вержым ончыктымо мастарлыкше. Романын чоналтме чаткалыкше, лиризмже да психологизмже, этнографий сынже.

1957-1987-ше ийласе марий литератур. XX курымын 50-ше ийласе мер да политик вашталтыш-влак да литератур илыш. Марий литератур историйыште «левыктыш» пагытын значенийже. 1957-1987-ше ийласе проза. Тудын у роман да повесть-влак дене пойдаралтмыже. Прозын ял илыш, мланде да айдеме, ялысе да олесе енын проблемыже-влак деке мелын савырнымыже, историй да сар темым келгемдымыже. Проза виянымаште А. Юзыкайнын, В. Ивановын, В. Косоротовын, Ю. Артамоновын, А. Асаевын да молынат надырышт.

1957-1987-ше ийласе поэзий. Тудын у теме да идей, жанр да стихотворный формо дене пойдаралтмыже. Поэт-влакын мурпашаштын философий содержания дене утларак шындаралтмышт. Поэзийым уэмдымаште В. Колумбын, А.. Степановын, Ю. Чавайнын, В. Бояринован, Г. Гадиатовын, Сем. Николаевын, А.Иванован, А. Тимиркаевын, С. Эсаулован, В. Изилиянован рольышт. Поэме жанрын виянмыже. Тудым уэмдымаште В. Колумбын надырже («Порылык» да молат).

Драматургийын атыланымыже. К. Коршуновын, А. Волковын, М. Рыбаковын, В. Регеж-Гороховын творчествыштышт ойыртм.

В. Колумбын марий литературым у кѣкшытыш н°лталмаште надырже, новатор семын тыршымыже. Поэзийым у жанр, формо, теме, идей да содержания дене пойдарымыже. Мурпашажын тѣн сылнылык ойыртемже. Творчествыштыже национальный литератур традицийым уэмдымыже. Моло калык-влак литератур опылан энертымже, марий фольклор поянлыкым у семын кучылтмыжо.

КЫЗЫТСЕ МАРИЙ ЛИТЕРАТУР

Тиде жапысе мер илыш, политике вашталтыш-влак да марий сылнымут. Мут эрыкын толмыжо. Литературын историйын ош тамгаже-влак вельш мелын савырнымыже,

национальный самосознаний, марий калыкын, шочмо йылмын, культурын ончыктыкшо, тачысе азапше да пагытын нравственный негызше йоммо нерген шонкалымыже.

Прозышто у жанр формо-влакым кычалмаш: мемуар сынан повествований, роман-хронике, исторический роман, детектив, фантастике, мыскара, койдарчык повесть, эссе, новелле (Ф. Майоров «М.Шкетан», И. Осмин «Кава ден мланде коклаште», Ю. Артамонов «Тамга», «Чавайнын куэже», «Юмын эрге», «Чодыра юзо», В. Юксерн «Чарла», В. Абукаев-Эмгак «Шочмо тувыр», В. Микишкин «Пёрдем», В. Бердинский «Мый – тылат, тый – мылам», А. Александров-Арсак «Роза», «Каче-влак», В. Петухов «Акрам», «Пүркыт ден курныж-влак», Г. Алексеев. «Сулык», М. Ушакова «Тошто пёртын монологшо», Л. Яндаков «Чоткар», «Онар», «Мамич Бердей», И. Шубин «Йомшо йолгорно» да молат). Очерк жанрыште Г. Зайниевын тыршымыже («Муро сугынь», «Эрвел памаш», «Усталык памаш» сборникше-влак).

Поэзий аланыште ончычсо мутмастар-влакын да у тукумын шке йўкыштым онарымышт (Сем. Николаев, В. Регеж-Горохов, Г. Гадиятов, А. Тимиркаев, А. Иванова, В. Изиянова, С. Эсаулова, Ю. Рязанцев, А. Моисеев, Г. Ояр, В. Дмитриев-Ози, З. Дудина, Н. Никитина, Т. Пчелкина). Лирикын философий сынже, марий калык тўняужмаш дек лишеммыже, публицистике йогынжо.

Марий драматургийыште у образ-характер-влакым кычалмаш, тудын у формо-влак дене пайдалантмыже: драме-притче, поэтический драме, детектив-пьесе, мистерий-пьесе, рекем-пьесе (Ю. Байгуза «Порсын лўнгалтыш», А. Иванова «Арале мыйым, волгыдо Юмем!», М. Рыбаков «Окса мешак», А. Асаев «Юлмар ден Юмынўдыр», «Курымаш-влак»). Марий калыкын эрыкше верч кучедалме йодышым рашемдымаште Г. Гордеевын драме трилогийже («Болтуш», «Ўртўмў он», «Мый ом суко садак!»). К. Коршуновын 30-шо ийласе репрессий жапым ончыктымыжо («Пўрыдымў пўрымаш» драме).

Литератур критикын виянымыже. Литератур жанр-влакын кызытсе кўкшытыштым (С. П. Чеснокова, Р.А. Кудрявцева, В.Л. Егоров, Н.И. Кульбаева да молат), посна автор-влакын творчествоштым (С.Я. Черных, А.А. Васинкин, В. Абукаев-Эмгак, И.С. Иванов молат) шымлыме паша-влак.

Общее количество вопросов в тесте – 100, 50 - по марийскому языку, 50 - по марийской литературе. **Время выполнения теста** – 2 часа.

Максимальное количество баллов: 100.

III. ДЕМОНСТРАЦИОННЫЙ ВАРИАНТ ЭКЗАМЕНАЦИОННОГО БИЛЕТА (ТЕСТОВОГО ЗАДАНИЯ)

1. Миклай Казаковын шочмо кундемже – Марий Эл, Морко район ... ял.

а) Кожласола	в) Мызенер
б) Кўчыкэнер	г) Тойметсола

2. Н. Лекайнын 1929 ийыште лекше икымше ойлымашыже.

а) «Мичу»	в) «Онтон Вўдыр»
б) «Настя»	г) «Салтак вате»

3. С. Никлоаевын тиде пьесыже театр сценыште эн шуко шындалтын.

а) «Айвика»	в) «Салика»
б) «Шинелян ўдыр»	г) «Лейтенант Огнев»

4. С. Николаевын тиде пьесыже сценыште нигунамат шындалтын огыл.

а) «Кугу толкын»	в) «Комиссар-влак»
б) «Элнет серыште»	г) «Акпарс»

5. Марий кундем, У Торъял район, Чобык ялеш ... шочын.

а) М. Майн	в) П. Першут

- б) В.Иванов г) В.Рожкин
6. Грамматика мут грек йылмыште тыгай значений дене кучылталтын.
- а) «ушалтмаш, ушымаш» в) «возымо, возыман»
б) «формо» г) «туныктымаш»
7. Грамматический значений ...
- а) икгай предмет, действий, пале тяшкам иктешлен ончыкта;
б) предложенийыште шомак-влакын ваш кылдалтмыштым лончыла;
в) мутын кузе лиймыжым шымла;
г) предмет явлений, действий, пале кокласе кумда кылым муэш да тудым иктешла, тидлан могай-гынат йцн кучылталтеш.
8. **Ялым, олам, чодырам** мутлаште могай грамматический значенийым ужына.
- а) шкет чот, винительный падеж;
б) шкет чот дательный падеж;
в) шуко чот, винительный падеж;
г) шуко чот местный падеж.
9. Лям мутын шуко чот категорийже ончыкта.
- а) действийым кок але шукрык енын ыштымыжым;
б) икгай икмыняр предметым;
в) предметын кцн-мон улмыжым;
г) признакын тярлц ойыртемжым каласен пуа.
10. **Изам, акам** мутлаште притяжательность категорийым ... гоч пален налына.
- а) –ам суффикс в) -ам мут мучаш
б) –м суффикс г) –м мут мучаш

РЕКОМЕНДУЕМАЯ ЛИТЕРАТУРА

ОСНОВНАЯ

1. Барцева Л.И., Галкин И.С. Кызытсе марий йылме: Лексикологий. - Йошкар-Ола, 2003.
2. Васикова Л.П. Кызытсе марий йылме: Простой предложений синтаксис. Туныктышылан полыш. - Йошкар-Ола, 1987.
3. Васикова Л.П. Кызытсе марий йылме: Пунктуаций. - Йошкар-Ола, 1992.
4. Иванов И.Г. Марий диалектологий. – Йошкар-Ола, 1981.
5. Куклин А.Н. Олык-эрвел марий орфоэпий. - Йошкар-Ола, 2003.
6. Лаврентьев Г.И. Состав слова и словообразование в современном марийском языке. - Йошкар-Ола, 1985.
7. Учаев З.В. Марийский язык: теория: учебник для 5-9 классов. – Йошкар-Ола, 1993..
8. История марийской литературы. – Йошкар-Ола, 1989.
9. Иванов А. Марийская драматургия: Основные этапы развития. – Йошкар-Ола, 1969.
10. История советской многонациональной литературы. – Т. 1–6. - М., 1970-1974.
11. Кудрявцева Р.А. Марийский рассказ XX века (история и поэтика жанра). – Йошкар-Ола, 2008.
12. Кульбаева Н.И. Вениамин Иванов: очерк жизни и творчества. – Йошкар-Ола, 1991.
13. Кушмо корно. Литературоведческий ден литературно-критический статья-влак. – Йошкар-Ола, 1977,
14. Проблемы реализма в марийской литературе. – Йошкар-Ола, 1979.

15. Столяров В. С. Литература – илышын вѣршерже: литературно-критический статья-влак. – Йошкар-Ола, 1960.
16. Черных С. Кум поэт: литературно-критический статья-влак. - Йошкар-Ола, 1973.
17. Черных С. Творческий путь М. Шкетана. – Йошкар-Ола, 1969.
18. Черных С. Осып Шабдар и его традиции. — Йошкар-Ола, 1975.
19. Чеснокова С.П. Художественный мир современной марийской поэзии. – Йошкар-Ола, 2004.

ДОПОЛНИТЕЛЬНАЯ

1. Александрова З.Е. Словарь синонимов русского языка. - М.:Дрофа, 2008.
2. Бельчиков Ю.А., Панюшева М.С. Словарь паронимов современного русского языка. – Астрель: Харвест, 2008.
3. Большой иллюстрированный словарь иностранных слов. - М.: Восток-Запад, 2009.
4. Большой орфографический словарь русского языка/под ред. С.Г.Бархударова и др. – М.:Книга по Требованию, 2010.
5. Горбачевич К.С. Современный орфоэпический словарь русского языка. Все трудности произношения и ударения. – М.: Астрель, 2009.
6. Львов М.Р. Словарь антонимов русского языка.- М.: АСТ-пресс книга, 2008.
7. Резниченко И.Л.Словарь ударений русского языка. - М.: АСТ-Пресс Книга, 2010.
8. Розенталь Д.Э. Справочник по правописанию и литературной правке. - М., 2010 .
9. Тихонов А.Н. словообразовательный словарь русского языка: в 2т. - М.: Астрель, 2008.
10. Фразеологический словарь русского литературного язык: в 2 т. - М.: Астрель, 2008.
11. Универсальный справочник школьника/ Под ред. А.А. Кузнецова и М.В. Рыжакова. – М.: ОЛМА Медиа Групп, 2007.
12. Бояринова Г.Н. Проблема характера в современной марийской драматургии. – Йошкар-Ола, 2005.
13. Васинкин А.А. Поэтический мир В. Колумба. – Йошкар-Ола, 2005.